

29.12.2006

Dnro 2316/4/04

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pirkko Äijälä-Roudasmaa

KIIREELLISESSÄ HUOSTAANOTOSSA JA HUOSTAANOTOSSA TAPAHTUNEET MENETTELYVIRHEET

1 KANTELU

A ja hänen isänsä B arvostelivat 2.9.2004 saapuneessa kirjeessään - - - kunnan silloisen perusturvalautakunnan ja kunnan entisen sosiaalijohtaja C:n menettelyä A:han kohdistetuissa lastensuojelutoimenpiteissä. He arvostelivat myös kunnan silloista sosiaalitoimen henkilöstöä, jotka osallistuivat A:n asioiden hoitoon ja valmisteluun.

- - -

3 RATKAISU

3.1
- - - kunnan perusturvalautakunnan ja sen alaisten viranhaltijoiden menettely

3.1.1
Lastensuojelua koskevat asiakirjamerkinnät

3.1.1.1
Oikeusohjeet

Lastensuojelulain 8 §:n mukaan perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua ovat avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijaishuolto sekä jälkihuolto. Lain 9 §:n mukaan perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu sekä tuettava lapsen vanhempien kasvatusmahdollisuuksia lapselle suotuisten kasvuolojen vakiinnuttamiseksi. Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti sekä siten, ettei toimenpiteillä aiheuteta vahinkoa lapsen suotuisalle kehitykselle.

Lain 10 §:n 1 momentin nojalla lapsen etua selvitetäessä on otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide, perehdyttävä lapsen kasvuoloihin sekä arvioitava, miten eri lastensuojelutoimet todennäköisesti vaikuttavat lapsen kehitykseen.

Lain 11 §:n mukaan perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on kussakin tapauksessa tehtävä huoltosuunnitelma, jollei kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus. Huoltosuunnitelma on tarkastettava tarpeen mukaan. Terveystieteiden viranomaisen on annettava perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen hoito. Lastensuojeluasetuksen 4 §:n nojalla huoltosuunnitelma laaditaan yhdessä asianomaisten kanssa. Huoltosuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan sekä keinot ja arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Suunnitelmasta on myös käytävä ilmi, kuinka usein se on tarkistettava.

Huoltosuunnitelma on siis lain mukaan laadittava, kun kyse ei ole tilapäisestä neuvonnasta ja ohjauksesta. Laissa ei ole huoltosuunnitelman laatimista lukuun ottamatta muita määräyksiä sosiaalihuollon tai lastensuojelun asiakkaan asiakaskertomuksen ylläpitämisestä tai esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen kirjaamisesta. Yleensä asiat kuitenkin kirjataan, koska se on todettu tärkeäksi sekä sosiaalihuollon asiakkaan että sosiaalityöntekijän oikeusturvan kannalta. Tällainen velvoite tultaneen sisällyttämään myös lastensuojelulakiin sitä uudistettaessa (HE 252/2006 vp.).

3.1.1.2

Selvitys tapahtumien kulusta

A:n ja B:n mielestä A:n avohuollon tukitoimet laiminlyötiin ja niiden sijasta päädyttiin kiireelliseen huostaanottoon sosiaalijohtaja C:n ja A:n silloisena huoltajana toimineen äidin yhteisellä päätöksellä.

Sosiaalijohtaja C kertoi A:n lastensuojelutoimien käynnistyneen lapsen omien vanhempien ilmoittama olevansa huolissaan hänen voinnistaan. Myös koulusta, A:n asuinalueen asukkailta ja muiden nuorten vanhemmilta oli tullut huolen ilmauksia hänestä. Asioita oli kuitenkin kirjattu vain joiltakin osin koulukuraattorin muistioon ja A:ta hoitaneen lääkärin laatimiin potilasasiakirjoihin. Sosiaalijohtaja on antamassaan selityksessä myöntänyt, että - - - kunnan sosiaalitoimen lastensuojelun asiakasrekisteri oli puutteellisesti laadittu A:n saamien avohuollon palveluiden osalta.

Avohuollon tukitoimenpiteitä oli sosiaalijohtajan mukaan toteutettu A:n tapauksessa ennen kiireellistä ja varsinaista huostaanottoa. Tällaisia toimia olivat olleet yhteistyö ja tukitoimenpiteet koulussa, lapsi- ja nuorisovastaanoton sekä - - - keskussairaalan nuorisopsykiatrian tuki nuoren kasvun ja kehityksen arvioimiseksi ja tukemiseksi, koulukuraattorin ja A:n keskinäiset tapaamiset sekä koulukuraattorin, sosiaalityöntekijöiden ja A:n sekä vanhempien yhteistapaamiset. Lastensuojelulain asettamasta velvollisuudesta järjestää huoltosuunnitelman neuvotteluja ja niissä sovittujen asioiden kirjaamisesta huoltosuunnitelmaan sosiaalijohtaja totesi asioista sovitun suullisesti.

A ja B ovat kiistäneet keskussairaalan tuen olleen avohuollon toimenpide, koska asiakkuus sairaalassa alkoi vasta huostaanoton jälkeen.

- - - kunnan nykyinen sosiaalijohtaja antoi perusturvalautakunnan antaman ohjesäännön nojalla selityksen perusturvalautakunnan puolesta. Hän totesi siinä, että puutteellista dokumentointia - - - kunnan sosiaalitoimessa oli tapahtunut vuoteen 2005 asti, jolloin sosiaalitoimeen ostettiin lastensuojelun ohjelmasovellus, joka mahdollistaa asianmukaisen kirjaamisen lastensuojelutoimista.

3.1.1.3

Kannanotto

A:n sosiaalitoimen lastensuojeluasiakirjoihin perehdyttyäni olen todennut niiden sisältävän huomattavia puutteita A:n lastensuojelun avohuollon tukitoimista. Sosiaalihuollon asiakaskertomuksesta ei ole pääteltävissä, minkälaisin avohuollon tukitoimin lasta oli pyritty auttamaan, kuinka pitkäkestoista tuki oli ollut ja milloin se oli alkanut. Esimerkiksi minkäänlaisia huoltosuunnitelmia avohuollon tukitoimenpiteistä ja niiden toteutumisesta ei ole laadittu. Lapsen sosiaalihuollon asiakaskertomuksessa oli kaksi merkintää ennen kiireellistä huostaanottoa. Niistä kumpikaan ei ollut sellainen, että kiireellinen huostaanotto olisi sen perusteella ollut perusteltavissa.

Minulle on toimitettu koulukuraattorin asiakasmuistiinpanot A:n yhteydenpidosta koulukuraattoriin. Niistä selviää, että muistiinpanot koskevat ajanjaksoa 20.9.1999–17.11.2000, ja niistä noin 50 yhteydenottoa koskee A:n pahaa oloa, koulunkäyntivaikeuksia, karkailua, alkoholinkäyttöä, vanhempien riitelyä jne. A:n käynnit lastenpsykiatriin luona ovat nähtävänäni olleiden potilasasiakirjojen mukaan alkaneet 18.9.2000. Neljännellä käynnillä päädyttiin toteamaan nuoren moniongelmaisuus, johon yhteistyöpalaverissa 29.9.2000 pyrittiin löytämään ratkaisua.

Edellä esitetyn johdosta katson, että sosiaalitoimen olisi tullut lastensuojelulain nojalla laatia A:ta koskevat huoltosuunnitelmat ja kirjata avohuollossa tapahtuneet toimenpiteet ja niistä vedetyt johtopäätökset huoltosuunnitelmiin. Myöskään 12 vuotta täyttäneen A:n tai hänen vanhempiansa mielipiteitä suoritetuista avohuollon tukitoimista ei ollut kirjattu asiakaskertomukseen. Se, että koulukuraattori oli tehnyt omia muistiinpanojaan A:n kanssa käydyistä keskusteluista ja häntä hoitanut lääkäri potilasasiakirjamerkintöjä, ei korvaa huoltosuunnitelmia ja sosiaalihuollon asiakasjärjestelmän huolellista ylläpitoa.

Saadusta selityksestä on pääteltävissä, että - - - kunnan lastensuojelussa on nyt esillä olevaa tapausta yleisemminkin jätetty kirjaamatta toimenpiteitä avohuollon huoltosuunnitelmiin ja asiakasrekisteriin. Näistä toimenpiteistä huolehtiminen ilman erityistä atk-järjestelmääkin kuuluu mielestäni hyvään hallintoon ja huolelliseen sosiaalityöhön. Korostan, että kirjaaminen on tärkeää sekä lapsen että sosiaalityöntekijän oikeusturvan kannalta, jotta kunkin lapsen kohdalla toteutetut lastensuojelutoimenpiteet voidaan todentaa asianmukaisesti.

3.1.2

Kiireellinen huostaanotto

3.1.2.1

Oikeusohjeet

Perustuslaki

Perustuslain 6 §:n nojalla ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilönä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä lasten yhdenvertaisuus on nähty yhteydessä heidän muita haavoittuvampaan asemaansa. Lasten tasa-arvo merkitsee sen mukaan mahdollisuutta myös lasten positiiviseen erityiskohteluun.

Perustuslain 7 § turvaa oikeuden elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtaiseen vapauteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Perustuslain 10 § turvaa jokaisen yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan. Perustuslaki turvaa myös perhe-elämän suojan. Hallituksen esityksen mukaan perhe-elämä kuuluu säännöksen tarkoittaman yksityiselämän suojan piiriin (HE 309/1993 vp. s. 53, ks. myös PeVL 23/1998 vp).

Perustuslain 19 §:n nojalla julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuutta turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa ja viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Hallintomenettelylaki

Tapahtuma ajankohtana voimassa olleen hallintomenettelylain 15 §:n mukaan asianosaiselle oli ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus antaa selityksensä muiden tekemistä vaatimuksista ja asiassa olevista sellaisista selvityksistä, jotka voivat vaikuttaa asian ratkaisuun (*asianosaisen kuuleminen*). Selityksen antamista varten asianosaiselle oli annettava tieto myös muusta kuin julkisesta asiakirjasta, jos asianosaisella on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain nojalla oikeus saada tieto sellaisesta asiakirjasta.

Lain 23 §:n mukaan päätöksestä oli käytävä selvästi ilmi, mihin asianosainen on oikeutettu tai velvoitettu taikka miten asia on muuten ratkaistu.

Lain 24 § 1 momentin nojalla päätös oli perusteltava ilmoittamalla sen perusteena olevat pääasialliset tosiseikat sekä säännökset ja määräykset.

Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain 16 §:n nojalla sosiaalilautakunnan on otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto,

- jos puutteet lapsen huolenpidossa ja muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään,
- jos avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja
- jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Lastensuojelulain 17 §:n mukaan sosiaalilautakunnan on ennen päätöstä lapsen huostaanotosta, sijaishuoltoon sijoittamisesta ja huostassapidon lopettamisesta aina, kun se on lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen mahdollista, selvitettävä lapsen omat toivomukset ja mielipide esillä olevista ratkaisuksista sekä varattava 12 vuotta täyttäneelle lapselle, lapsen vanhemmille, lapsen huoltajille sekä henkilöille, joiden hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tällöin on tai on välittömästi ennen asian käsittelyä ollut, tilaisuus tulla kuulluksi siten kuin hallintolain 34 §:ssä (entisen hallintomenettelylain 15 §:ssä) säädetään. Henkilölle, jota on edellä mainitulla tavalla kuultava, on myös annettava tiedoksi lapsen huostaanottamista, sijaishuoltoon sijoittamista tai huostassapidon lopettamista koskeva päätös siten kuin hallintolaissa (ent. hallintomenettelylaissa) todisteellisesta tiedoksiannosta säädetään. Lautakunnan on lisäksi kuultava lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoita.

Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaanottamista tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista taikka jos mainitussa asiassa ei ole voitu suorittaa 1 momentin edellyttämää kuulemistä, on päätös alistettava 30 päivän kuluessa lääninoikeuden (nyk. hallinto-oikeuden) vahvistettavaksi.

Lastensuojelulain esitöissä korostettiin, että kuulematta jättämisen tulisi olla lain 17 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa poikkeuksellista. Se tulisi kysymykseen vain kun kuuleminen viivästyttäisi asian ratkaisemista ja näin olennaisesti vaarantaisi lapsen edun toteutumista, kun asianosainen on tavoittamattomissa tai kun hän ei fyysisen tai psyykkisen tilansa vuoksi kykene pätevästi ilmoittamaan tahtoaan" (HE 13/ 1983 vp, s.26).

Lastensuojelulain 18 §:n mukaan, jos lapsi on 16 §:ssä mainitusta syystä välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeessa, voidaan hänet ottaa sosiaalilautakunnan huostaan alistamatta päätöstä hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Kiireellinen huostaanotto lakkaa viimeistään 14 päivässä päätöksen tekemisestä, jollei sitä sanottuna aikana oteta 17 §:ssä tarkoitettuna huostaanottoasiana käsiteltäväksi. Huostaanottoasia on tällöin käsiteltävä viivytyksettä ja viimeistään 30 päivän kuluessa kiireellisen huostaanoton tekemisestä tai muussa tapauksessa huostaanottopäätös raukeaa. Erittäin painavasta syystä voidaan määräaika jatkaa enintään 30 päivää.

Kiireellinen huostaanotto voi em. hallituksen esityksen mukaan tulla sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun lapsi on jätetty noutamatta päivähoidosta eikä hänen huoltoaan muuten voida järjestää. Esimerkkinä mainittiin myös huoltajien raju päihteiden käyttö sekä perheväkivalta ja muut vastaavat tilanteet, jotka välittömästi vaarantavat lapsen turvallisuutta. Kiireellinen huostaanotto voi niin ikään olla tarpeen silloin, kun lapsi rikollisella toiminnallaan vakavasti vaarantaa kehitystään.

Lapsen kiireellisessä huostaanotossa edellytetään paitsi huostaanoton kriteerien täyttymistä myös sitä, että kyseessä on lapsen välitön vaaratilanne tai muu kiireellisen huostaanoton tai sijaishuollon tarve.

Kiireellisen huostaanoton luonteesta johtuen kuulemista ei ole aina mahdollista suorittaa. Huostaanoton tapahtuessa voimassa olleen hallintomenettelylain 15 §:n mukaan asianosaisille oli ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus antaa selityksensä muiden tekemistä vaatimuksista ja asiassa olevista selvityksistä, jotka voivat vaikuttaa asian ratkaisuun. Asian sai kuitenkin ratkaista asianosaista kuulematta mm., jos kuuleminen oli ilmeisen tarpeetonta tai jos kuuleminen vaarantaisi päätöksen tarkoituksen toteuttamisen.

Lastensuojelulain 19 §:n mukaan, kun lapsi on otettu sosiaalilautakunnan huostaan, sosiaalilautakunnalla on huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja valvonnasta.

Lastensuojelulain 38 §:n nojalla lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskeva päätös voidaan alistuksesta ja muutoksenhausta huolimatta panna täytäntöön, jos täytäntöönpanoa ei voida lapsen terveyttä tai kehitystä vaarantamatta siirtää ja viranomainen on määrännyt päätöksen heti täytäntöön pantavaksi.

- - -

Kansainväliset sopimukset

Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus korostaa lapsen edun merkitystä huostaanotosta päätettäessä. Sopimuksen 9 (1) artiklan mukaan lapsen saa erottaa vanhemmistaan vain silloin, "kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista." Sopimuskohdan mukaan tällainen päätös saattaa olla tarpeellinen esimerkiksi, kun vanhemmat pahoinpitelevät tai laiminlyövät lasta. Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus edellyttää kaikkien asianosaisten kuulemista silloin, kun toimivaltainen viranomainen päättää lapsen erottamisesta vanhemmistaan (9(2)art.).

Lapsen huostaanotto ilman asianosaisten suostumusta merkitsee puuttumista Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan ja perustuslain 10 §:n takaamaan perhe-elämän suojaan. Viranomaiset saavat em. 8 artiklan 2 kappaleen mukaan puuttua perhe-elämän suojaan vain "silloin kun laki sen sallii ja se on

demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä esim. terveyden ja moraalien suojelemiseksi."

Yhteenveto

Lapsen huostaanotto omasta kodistaan ja erottaminen vanhemmistaan on siis aina poikkeuksellinen, perhe-elämään syvästi puuttuva toimenpide, ja se edellyttää laissa säädettyjen edellytysten täyttymistä sekä menettelyä koskevien säännösten tarkkaa noudattamista. Kiireellinen huostaanotto on tätäkin jyrkempi kajoaminen lapsen ja perheen asemaan, koska se voidaan lyhytaikaisena toteuttaa perhettä kuulematta. Siksi sen ehdottomana edellytyksenä on lapsen välitön vaaratilanne tai että lapsi on muutoin sellaisen kiireellisen huostaanoton tarpeessa, jota tilannetta ei voida korjata muilla toimenpiteillä. Kiireellisen huostaanoton huolellinen kirjallinen perustelu on tästä syystä oikeusturvan kannalta erittäin tärkeitä.

3.1.2.2

Selvitys tapahtumien kulusta

A:ta koskevien asiakirjamerkintöjen ja kiireellistä huostaanottoa koskevan päätöksen mukaan sosiaalijohtaja C teki A:ta koskevan kiireellisen huostaanottopäätöksen 2.10.2000 ja sijoitti hänet perhekotiin samana päivänä. Kiireellistä huostaanottoa ja sijoituspaikan valintaa ei ole päätöksessä perusteltu millään tavoin. Asiakirjoista ilmenee vain, että 12 vuotta täyttänyt lapsi ja hänen isänsä vastustivat päätöstä. Lapsen yksinhuoltajana silloin toiminut äiti ei vastustanut huostaanottoa.

Sosiaalijohtaja C totesi antamassaan selityksessä, että kiireellinen huostaanotto voi olla perusteltua lapsen edun turvaamiseksi esim. sosiaalipäivystystapauksissa, vaikka sitä ei olisi edeltänyt lainkaan lastensuojelulain mukaisia aikaisempia toimenpiteitä.

Sosiaalijohtaja C kertoi ylilääkärin esittäneen näkemyksensä 29.9.2000 pidetyssä verkostopalaverissa, jossa olivat edustettuina terveys-, sosiaali- ja koulutoimi sekä lapsi ja hänen vanhempansa, että A:n tapauksessa kyseessä oli varsin syvä kroonisoitunut kriisi, josta johtuen tilanne vaikutti vaaralliselta. Ylilääkärin lääkärintlausunnon yhteenveto yhteisneuvotteluista 29.9.2000 oli: "Tässä tilanteessa katsoin, ja näkemykseni on edelleen, että A:n huostaanotto on perusteltu ja ehdottomasti hänen etunsa mukainen, koska tilanteen nykyisellään jatkuessa A:n psyykinen terveys vakavasti vaarantuisi. Vanhemmilla ei näkemykseni mukaan tällä hetkellä ole mahdollisuutta vastata A:n hyvinvoinnista riittävässä määrin."

Minulle toimitettujen ylilääkärin laatimien A:ta koskevien potilasasiakirjojen mukaan em. yhteistyöneuvotteluissa käsiteltiin myös A:n tulevaa asumista seuraavasti:

"A:n yksinhuoltajana silloin ollut äiti toi esille, että koko kulunut vuosi oli ollut hyvin vaikea ja rasittava kaikille ja tällä hetkellä A:n asuminen äidin luona oli vaikeaa.

Äiti ehdotti kodin ulkopuolista sijoitusta painottaen erityisesti perheen aikuisten vaikeita keskinäisiä suhteita. A:n tilanteesta keskusteltiin paljon ja vaihtoehdoksi tuli keskustelussa se, että A siirtyisi suoraan nyt siltä istumalta isän luo. Tätä vaihtoehtoa A ei hyväksynyt, eikä myöskään isälle se ollut tällä hetkellä mahdollista. Tässä vaiheessa A poistui neuvottelusta. Neuvottelussa päädyttiin siihen ratkaisuun, että A siirtyy sijaishuoneeseen ja kokouksessa myös isä hyväksyi tämän päätöksen. Isä kuvasi ratkaisua seuraavasti: A tarvitsee tällä hetkellä katkaisuhoidon."

Ymmärrän edellä kirjatun siten, että A:lla ei ollut tosiasiallista vaihtoehtoa asua kummankaan vanhempansa luona kiireellisen huostaanoton tapahtuma-aikaan, vaikka isä myöhemmin vastustikin kiireellistä huostaanottoa.

Sosiaalijohtaja C:n tiedossa olivat myös A:n koulunkäynnin toistuvat laiminlyönnit, joita silloinen sosiaalityöntekijä/koulukuraattori oli muistiinpanoihinsa kirjannut. Selityksensä mukaan sosiaalijohtaja C päätyi näillä perusteilla suorittamaan kiireellisen huostaanoton ja sijoituksen. Häntä avustivat asian valmistelussa sosiaalitoimen viranhaltijat.

3.1.2.3

Kannanotto

Sosiaalijohtaja C on siis tehnyt 2.10.2000 A:n kiireellisen huostaanottopäätöksen. Päätöstä ei ole perusteltu mitenkään. Vasta varsinaisen huostaanottopäätöksen yhteydessä 5.10.2000 hän on todennut, miksi verkostopalaverissa 29.9.2000 toimenpidettä pidettiin välttämättömänä. A ja hänen isänsä vastustivat toimenpidettä.

Totean käsityksenäni, että kiireellisellä huostaanotolla puututaan niin voimakkaasti perus- ja ihmisoikeutena turvattuun perhe-elämään, että tällainen päätös on aina perusteltava kirjallisesti yksityiskohtaisesti. Kiireellisen huostaanottopäätöksen tulee täyttää huostaanotolle asetetut edellytykset ja sen tulee tapahtua lapsen suojaamiseksi välittömältä vaaralta tai lapsen tulee muutoin olla kiireellisen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeessa.

Kuten edellä on todettu, päätöstä ei ollut perusteltu. Puutteellisen asiakirjaselvityksen perusteella kiireellisen huostaanoton lainmukaisuutta on jälkikäteen vaikea arvioida. Asiaa nyt selvitetäessä esille tulleiden seikkojen valossa en voi kuitenkaan katsoa sosiaalijohtaja C:n menetelleen lainvastaisesti tai harkintavaltansa ylittäen kiireellistä huostaanottoa koskevan päätöksen suhteen. Sen sijaan menettely ei ole ollut hallintomenettelylain 23 ja 24 §:n mukaista, koska kiireellisestä huostaanotosta ei tehty päätöstä, jossa perustelut toimenpiteen tarpeellisuudelle olisi esitetty.

3.1.3

Huostaanottopäätös 5.10.2000

3.1.3.1

Sovellettavat oikeusohjeet

Lapsen huostaanottoa koskevan päätöksen osalta viittaa soveltuvin osin edellä kohdassa 3.1.2.1 esitettyihin oikeusohjeisiin.

3.1.3.2

Tapahtumien kulku

Sosiaalijohtaja C esitteli A:n huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevan asian - - - kunnan perusturvalautakunnalle 5.10.2000. Perusturvalautakunta hyväksyi sosiaalijohtaja C:n asiaa puoltavan esityksen. Huostaanoton ja sijaishuollon perustelut olivat seuraavat:

"1) Vanhempien avioeron ristiriitaisuus. Vanhempien kykenemättömyys tehdä tällä hetkellä yhteistyötä lapsen edun turvaamiseksi. A on laiminlyönyt koulunkäynnin kevään ja syksyn 2000 aikana. Yhdessä laadittujen kodin ja vapaa-ajan sääntöjen noudattamattomuus. Haluttomuus vastaanottaa avohuollon tukitoimenpiteinä tarjottua tukea. Isän olosuhteet eivät tällä hetkellä mahdollista huollon- ja asumisen siirtoa isälle.

2) Koulun tukitoimet eivät ole riittäneet turvaamaan koulunkäyntiä. A ei ole motivoitunut nuorisopsykiatrian poliklinikkakäynteihin. A ei halua yhteistyötä sosiaalitoimen eikä koulukuraattorin kanssa.

3) Huostaanotolla pyritään turvaamaan mahdollisuus koulunkäyntiin ja oppivelvollisuuden suorittamiseen. Turvataan riittävä etäisyys vanhempien riitaiseen avioeroon ja ositukseen. Tuetaan terveiden ja turvallisten ihmissuhteiden rakentumista sekä yhteydenpitoa molempiin vanhempiin ja sisaruksiin."

A ja B toteavat kirjoituksessaan, että - - - hallinto-oikeus palautti huostaanottoa koskevan alistusasian - - - kunnan perusturvalautakunnalle huostaanottomenettelyssä tapahtuneiden virheiden johdosta. A:n ja B:n mielestä tämä osoitti, että asian esittelijänä toiminut sosiaalijohtaja C oli toiminut lainvastaisesti ja samalla johtanut - - - kunnan perusturvalautakuntaa harhaan antamalla ymmärtää kokouksessa, että hän oli hankkinut kokoukseen tarvittavat huostaanottoa puoltavat asiantuntijalausunnat ja että asianomaisten kuuleminen oli tapahtunut asianmukaisesti.

Selityksessään sosiaalijohtaja C ilmoitti, että hän ei kiistä perusturvalautakunnan huostaanottopäätöksen muodollista virheellisyyttä sikäli kuin päätös koski kuulemisasiakirjojen puutteellisuutta kirjallisten asiantuntijalausuntojen osalta. Sen sijaan hänen mielestään molempien vanhempien ja A:n kuuleminen oli suoritettu ja siitä laadittu asianmukaiset kirjalliset dokumentit.

Sosiaalijohtaja C kertoi myös, että hän ei esittänyt huostaanottoasiaa esitellessään väitettä, että huostaanottoa puoltavat asiantuntijalausunnat olisivat olleet kirjallisina käytettävissä. Hän oli tilaisuudessa kertonut perusturvalautakunnalle yhteistyöviranomaisten esittämät näkemykset asiassa ja

ilmoittanut, että kirjalliset asiakirjat tullaan niiden saapuessa liittämään alistusasiakirjoihin.

Asiantuntijalausunnot oli merkitty huostaanottopäätökseen ilman päivämääriä.

- - - kunnan nykyinen sosiaalijohtaja totesi perusturvalautakunnan puolesta antamassaan selityksessä, että A:n silloinen huostaanotto vaikutti perustellulta saatujen asiakirjaselvitysten perusteella.

- - - hallinto-oikeus on 13.3.2002 antamassaan ratkaisussa todennut seuraavaa:

" Hallinto-oikeus jättää vahvistamatta A:n huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevan päätöksen ja palauttaa asian perusturvalautakunnalle uudelleen käsiteltäväksi.

Perustelut

Lastensuojelulain 17 §:n 1 momentin mukaan sosiaalilautakunnan on ennen päätöstä lapsen huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta varattava 12 vuotta täyttäneelle lapselle, lapsen vanhemmille ja lapsen huoltajille tilaisuus tulla kuulluksi siten kuin kuulemisesta hallintomenettelylain 15 §:ssä säädetään. Hallintomenettelylain 15 §:n mukaan asianosaisille on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus antaa selityksensä muiden tekemistä vaatimuksista ja asiassa olevista sellaisista selvityksistä, jotka voivat vaikuttaa asian ratkaisuun. Selityksen antamista varten asianosaiselle on annettava tieto myös muusta kuin julkisesta asiakirjasta, jos asianosaisella on viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain nojalla oikeus saada tieto sellaisesta asiakirjasta. Asianosaisille on varattava tilaisuus antaa selityksensä aina kirjallisesti ja pääsääntöisesti myös suullisesti, jos asianosainen niin haluaa. Hallintomenettelylain 21 §:n mukaan asianosaiselle on varattava kohtuullinen määräaika selityksen antamista varten sekä samalla ilmoitettava, ettei määräajan noudattamatta jättäminen estä ratkaisemasta asiaa.

Perusturvalautakunnan 5.10.2000 tekemän huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevan päätöksen mukaan käytettävissä olleet asiantuntijalausunnot olivat - - - koulun / - - - koulutoimen kannanotto koulunkäynnin turvaamisesta, - - - keskussairaalan nuorisopsykiatrian poliklinikan lausunto ja - - - lapsi- ja nuorisovastaanoton lääkärin lausunto. Hallinto-oikeudelle toimitetuissa asiakirjoissa on - - - koulun koulukuraattorin lausunto 16.10.2000, lastentautien erikoislääkärin lausunto 13.11.2000 ja - - - nuorisopsykiatrian erikoislääkärin lääkärinlausunto 16.11.2000. Kaikki edellä mainitut lausunnot on annettu lautakunnan päätöksen 5.10.2000 jälkeen.

Hallituksen esityksessä hallintomenettelylaiksi (HE 88/1981 vp) 15 §:n kohdalla todetaan lakiehdotuksen 20 §:stä näkyvänä lähtökohtana olevan, että asian ratkaisuun vaikuttavan aineiston pitää olla esitettävissä asiakirjoina. Siten asianosaista kuullaan vaatimuksista ja selvityksistä, jotka ovat asiakirjoissa.

Perusturvalautakunnan päätöksen mukaan A:ta on kuultu 29.9. ja 2.10.2000, äitiä ja isää B:tä on kuultu 27. ja 29.9 sekä 2.10.2000 ja heiltä on pyydetty kirjallinen kannanotto 2.10.2000.

Verkostokokouksessa 29.9.2000, jossa paikalla olivat A ja hänen vanhempansa, kokouksen tavoitteena oli selkiyttää A:n tilannetta niin koulunkäynnin kuin vapaa-ajankin suhteen. Äiti halusi, että A pääsisi turvalliseen paikkaan. Isä kertoi halustaan panostaa A:han ja katsoi, että tämä voisi siirtyä hänen luokseen asumaan ennen kuin A sijoitettaisiin perhekotiin. A ei halunnut muuttaa isänsä luo kaupunkiin, vaan asua äitinsä luona, jossa hänen kaikki kaverinsakin ovat. Kokouksessa päädyttiin siihen, että A:n koulunkäynnin ja hyvinvoinnin turvaamiseksi ei sillä hetkellä ollut muuta vaihtoehtoa kuin sijoittaa A perhekotiin. Vanhemmat ilmaisivat kokouksessa suostuvansa päätökseen.

Perusturvalautakunta on 26.11.2001 tänne saapuneessa lausunnossaan ilmoittanut, ettei huostaanottopäätökseen merkityistä kuulemisista ole esitetty perusturvalautakunnalle kirjallista asianosaisten pöytäkirjaa.

Johtopäätös

Asianosaisilla on oikeus saada tietoonsa aineisto, johon asia perustetaan, ja hänelle on ilmoitettava, missä hän voi nähdä asiaan liittyvät asiakirjat.

Perusturvalautakunnan huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevassa päätöksessään 5.10.2000 mainitsemat asiantuntijalausunnat on annettu vasta lautakunnan päätöksen jälkeen, joten asianosaisille ei ole varattu tilaisuutta antaa selitystään niiden johdosta ennen päätöksen tekemistä. Verkostokokouksen muistiosta ei käy selville, että verkostokokouksessa 29.9.2000 tarkoituksena oli kuulla A:ta ja hänen vanhempiaan varsinaista huostaanottoa ja sijoitusta koskevassa asiassa. A oli otettu viranhaltijan päätöksellä 2.10.2000 kiireellisesti huostaan, jota päätöstä olisi voitu jatkaa lastensuojelulain 18 §:ssä tarkoitetulla tavalla ennen varsinaisen huostaanottopäätöksen tekemistä.

Asianosaisille ei ole ennen huostaanotto- ja sijaishuoltopäätöksen tekemistä varattu tilaisuutta tulla kuulluksi siten kuin hallintomenettelylain 15 §:ssä säädetään. Puutteellisen kuulemisen johdosta päätös on syntynyt virheellisessä järjestyksessä."

Sosiaalijohtaja totesi antamassaan selityksessä, että hallinto-oikeus oli todennut palauttaessaan asian perusturvalautakunnan uuteen käsittelyyn asiassa tapahtuneen muotovirheen, jota hän ei kiistänyt, mutta "hallinto-oikeus ei ole päätöksellään kiistänyt huostaanoton perusteiden olemassaoloa."

3.1.3.3

Kannanotto

Käsitykseni mukaan asianosaisten ratkaisevat oikeusturvan takeet, asiantuntijalausuntoihin perehtyminen ja niiden perusteella kuulluksi tuleminen omassa asiassaan, eivät ole toteutuneet huostaanotosta päätettäessä. Asiassa

esittelijänä toiminut sosiaalijohtaja C ja - - - kunnan silloinen perusturvalautakunta ovat näin ollen menettelleet asiassa silloisen hallintomenettelylain 15 §:n vastaisesti. Tämän johdosta hallinto-oikeus on palauttanut asian - - - kunnan perusturvalautakunnalle.

Käsitykseni mukaan huostaanottoa edeltävä kuuleminen laiminlyötiin siis - - - hallinto-oikeuden esittämällä tavalla. Sosiaalijohtaja C asian esittelijänä ja - - - kunnan silloinen perusturvalautakunta asian päättäjänä menettelivät asiassa lastensuojelulain 17 §:n ja hallintomenettelylain 15 §:n vastaisesti.

- - -

4 TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 2 momentin nojalla esitän käsitykseni

- - - - kunnan sosiaalitoimelle kohdassa 3.1.1.3 esitettyssä tarkoituksessa,

- - - - kunnan entiselle sosiaalijohtaja C:lle kohdassa 3.1.2.3 esitettyssä tarkoituksessa sekä

- - - - kunnan entiselle sosiaalijohtaja C:lle ja - - - kunnan perusturvalautakunnalle kohdassa 3.1.3.3 esitettyssä tarkoituksessa.

Lisäksi saatan - - - kunnan sosiaalitoimen tietoon käsitykseni kohdassa 3.1.4.3 esitettyssä tarkoituksessa.

Muilta osin asia ei anna aiheutta toimenpiteisiin puoleltani.

Edellä sanotussa tarkoituksessa lähetän jäljennökset tästä päätöksestäni - - - kunnan perusturvalautakunnalle, jota pyydän toimittamaan päätökset sen entisille viranhaltijoille.

Kirjeen liitteet palautetaan ohessa.